

УДК 811.161.2'22'42:32

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2020-1-1-9>

АЛЮЗИВНІСТЬ МОВИ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИКИ (НА МАТЕРІАЛІ ОФІЦІЙНИХ ПРОМОВ ВІДОМИХ ПОЛІТИКІВ)

Єгорова О. І.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської філології
Сумський державний університет
вул. Римського-Корсакова, 2, Суми, Україна
orcid.org/0000-0002-3225-5580
o.egorova@gf.sumdu.edu.ua*

Куц І. О.

*студентка
Сумський державний університет
вул. Римського-Корсакова, 2, Суми, Україна
orcid.org/0000-0001-6307-155X
iryna_kuts@ukr.net*

Ключові слова: *політичний дискурс, політичний текст, політична промова, інтертекстуальність, алюзія, прагматика.*

Раніше оратори покладалися на талант триматися на публіці та результати плідної праці над дикцією і вимовою. Зараз представники влади мають не стільки талант до ораторства, скільки під час політичних виступів вміло практикують психологічні прийоми та маніпулятивні техніки задля досягнення власної мети впливу. На сучасному етапі розвитку суспільства слово політика суттєво впливає на формування поглядів та думок громадян. Але, незважаючи на велику кількість досліджень, немає точного визначення поняття «політичний дискурс». Тому в межах роботи здійснюється інвентаризація понять «політичний дискурс» та «політичний текст», а також формулюється особлива позиція політичної промови у сучасному політичному просторі. Зокрема, у роботі окреслюється поняття «інтертекстуальність» та здійснюється спроба дослідити реалізацію феномена алюзій в контексті організації промови політиків, а також проаналізувати закладений у них прагматичний заряд. У межах цього дослідження були проаналізовані англійськомовні промови сучасних політиків – Д. Трампа, Т. Мей, П. Порошенка, Д. Кемерона, Е. Макрона. У фокусі статті – вивчення потенціалу використання алюзивних включень у мовленні сучасних політиків, проблеми прояву інтертекстуальності як характерної ознаки організації політичного мовлення. Встановлено, що такі «приховані підказки» привертають увагу одержувачів інформації та підсилюють сприйняття конкретної інформації. Історичне минуле для кожної сучасної держави політики постійно підкреслюють через заклики до історичних та соціальних алюзій, які домінують у їхніх виступах. Політики також звертаються до національних культурних концепцій, релігійно-міфологічних концепцій, концепцій сучасності. Звертаючи увагу на прагматику використання алюзій, вони широко застосовуються політиками з метою переконання та мотивації електорату, встановлення позитивного ставлення до нової політичної програми, ефективного маніпулювання громадською думкою тощо.

Актуальність теми дослідження зумовлена загальними тенденціями сучасної когнітивно-дискурсивної лінгвістики до аналізу сприйняття імпліцитного сенсу інтертекстуальних зв'язків (алюзій), які несуть важливе змістове навантаження у політичному тексті.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у поліаспектному вивченні актуалізації алюзій в політичному дискурсі з позицій когнітивного підходу.

ALLUSIVENESS IN THE LANGUAGE OF MODERN POLITICS (CASE STUDY OF THE OFFICIAL SPEECHES BY RENOWNED POLITICIANS)

Yehorova O. I.

PhD in Philology,

Associate Professor at the Department of the German Philology

Sumy State University

Rymkogo-Korsakova str., 2, Sumy, Ukraine

orcid.org/0000-0002-3225-5580

o.egorova@gf.sumdu.edu.ua

Kuts I. O.

Graduate Student

Sumy State University

Rymkogo-Korsakova str., 2, Sumy, Ukraine

orcid.org/0000-0001-6307-155X

iryna_kuts@ukr.net

Key words: *political discourse, political text, political speech, intertextuality, allusion, pragmatics.*

Nowadays, government officials have not so great talent for public speaking as they skillfully practice psychological techniques and manipulative techniques during political speeches in order to achieve their own goal of influence. Nowadays, the role of the politics' word significantly affects the formation of views and opinions of citizens. This article focuses on the inventory of the concepts of "political discourse" and "political text" and states a specific status of the political speech in the modern politics. The representational form of political texts in modern times differs greatly from those presented in the previous historical periods. Nowadays, politicians turn to creating texts taking into account different psychological and manipulative techniques to reach their aim and to influence the masses. Particular attention within the study is given to the issues of intertextuality as a characteristic feature of the organization of political speech, namely, to one of its tools – allusion and its nature and pragmatics of use in the political texts. The study shows that such "hidden hints" can help establish closer relations between the politicians and the target audience of their messages. Allusions draw the recipients' attention and highlight specific information. The importance of "history lessons" for every modern state is constantly emphasized by the politicians through appeals to historical and social allusions that dominate in the speeches of politicians. Politicians also turn to national cultural concepts, religious-mythological concepts, and concepts of the present. Allusions are widely applied by the politicians for the purposes of persuading and motivating the electorate, establishing positive attitude to the new political program, effectively manipulating the public opinion, etc. Perspectives of further research are seen in a multidisciplinary study of allusiveness in political discourse within the cognitive approach.

Красномовці чи оратори – так у Давній Греції та Римі називали людей, які зверталися до народу. Головними «ораторами» сучасного ж світу називають політиків, адже вони подібно до своїх античних попередників шляхом виголошення промов намагаються завітати електорат у високому рівні своєї обізнаності щодо соціальної, економічної та політичної

ситуації в країні та світі та, переконавши (хто словом, хто ділом) у своїх бажаннях, силах та навичках покращити життя, прийти до влади.

Із кожним днем роль політики у суспільному житті зростає, зростає й вага слова політика, оскільки слово залишається потужним інструментом формування загальної думки й у наш час.

Поряд із помітною активністю світових політиків у глобальних соціальних мережах типу *Tweeter* чи *Facebook* найконвекційнішим засобом ведення «діалогу» з народом для політичних діячів все ж залишаються політичні промови та відкриті звернення.

Мета роботи полягає у вивченні потенціалу використання алюзивних включень у мовленні сучасних політиків. **Актуальність теми дослідження** зумовлена загальними тенденціями сучасної когнітивно-дискурсивної лінгвістики до аналізу сприйняття імпліцитного сенсу інтертекстуальних зв'язків (алюзій), які несуть важливе змістове навантаження у політичному тексті.

До вивчення політичного дискурсу в лінгвістиці зверталися чимало вітчизняних (О.І. Шейгал, О.Н. Баранов, Ф.С. Бацевич, О.О. Селіванова, В.Є. Чернявська, А.М. Приходько тощо) та закордонних (Т. ван Дейк, П. Серіо, М. Фуко, П. Бейлі) учених, які запропонували власні дефініції цього поняття, визначили його головні ознаки та функційні особливості, а також детермінували та обґрунтували широке й вузьке розуміння політичного дискурсу.

«Скільки людей, стільки думок», – зазначав свого часу в комедії «Форміон» Публій Теренцій Афр. Подібно до більшості феноменів, що вивчаються в межах неточних наук, єдиного визначення політичного дискурсу немає, проте здебільшого дослідники розглядають його як сукупність смислів, когнітивних та ціннісних значень, що є основою політичної культури суспільства [4, с. 104–105]. З інших позицій політичним дискурсом позначають сукупність усіх мовленнєвих актів у політичних дискусіях, а також правил публічної політики, які оформилися згідно з наявними традиціями та отримали перевірку досвідом [3, с. 66–71].

Зміст політичного дискурсу, як і будь-якого іншого дискурсу, розкривається в межах не одного тексту, а сукупності низки окремих [6, с. 90–91]. Це твердження апелює до визнання референційного взаємозв'язку між текстами, так званої інтертекстуальності – феномена «залишеного сліду» одного тексту в іншому або явища «співприсутності» двох чи більше текстів в одному спільному.

Термін «інтертекстуальність» запропонувала французька дослідниця болгарського походження Ю. Крістева. Під ним вона пропонувала розуміти «перетин текстових площин; діалог між декількома текстами» [10, с. 65]. Загалом щодо поняття «інтертекстуальність» науковці (Р. Барт, О.О. Селіванова, М.М. Бахтін, В.Є. Чернявська тощо) в своїх поглядах дійшли згоди: унікального «авторського тексту» бути не може, адже тексти складаються із попередньо написаних текстів, а кожна конституююча їхня думка вже існує в інформаційному просторі.

Одним із виявів інтертекстуальності, що слугує предметом пропонованого дослідження, є алюзія. Традиційно алюзією в мовознавстві називають стилістичну фігуру, яка використовується в художній, ораторській, науковій та буденній мові для рельєфнішого, об'ємнішого окреслення певної реальії через співвіднесення її з аналогом, що добре відомий з перебігу історичних подій, життя видатних людей, фольклору, літературних творів тощо [8]. Когнітивна функція алюзії полягає в апелюванні до вже відомих концептів у свідомості реципієнтів повідомлення. Алюзія виступає поєднувальною ланкою між текстом, породжуваним одним мовцем, та текстом, породженим іншим мовцем, та є дієвим активатором окремих фрагментів колективного досвіду й своєрідним інструментом аналогізації модусів «тут і зараз» і «там і тоді». Завдяки алюзивним одиницям будь-який дискурс стає наповненим та образним. Алюзії відкривають «інший погляд» на подану в тексті інформацію.

За історією вивчення питання лінгвісти виокремлювали різні функції алюзій, як-от: естетико-пізнавальну функцію (О.М. Дронова), функцію підтексту (О.М. Дронова, Б.Д. Лобжанидзе), оцінно-характеризувальну (О.М. Дронова, А.А. Тютенко), а також емотивно-експресивну (А.А. Тютюненко) [9, с. 37].

Загалом алюзія бере участь у реалізації трьох функцій: інформативної, полемічної та розважальної [7, с. 82–83]. У контексті політичного дискурсу алюзії відіграють істотну роль у відтворенні інформативної функції, адже сприяють кращому сприйняттю та запам'ятовуванню змісту повідомлення через активізацію асоціативних можливостей реципієнтів. Прагматична роль алюзії в політичному дискурсі – переконання та спонування електорату, а окремими прагматичними функціями можна вважати формування позитивного ставлення до нової політичної програми, ефективну маніпуляцію суспільною думкою, ідеологічне розташування до аудиторії [2, с. 216] тощо.

Раніше оратори покладалися на талант триматися на публіці та результати плідної праці над дикцією і вимовою. Зараз представники влади мають не стільки талант до ораторства, скільки під час політичних виступів уміло практикують психологічні прийоми та маніпулятивні техніки задля досягнення власної мети впливу. В межах цього дослідження були проаналізовані англійськомовні промови сучасних політиків – Д. Трампа, Т. Мей, П. Порошенка, Д. Кемерона, Е. Макрона. Під політичними промовами (виступами) розуміємо тексти, створені для використання в політичній сфері та спрямовані на переконання, спонування, інформування тощо [5, с. 87–86]. Перед автором політичної промови стоїть подвійне завдання:

по-перше, донести до широких мас власну позицію, по-друге, вплинути на публіку в такий спосіб, щоби сформувати певну колективну думку, ставлення до себе, до своєї команди, власних дій, актуальних соціально-політичних проблем тощо. Використання альянсів є одним із дієвих засобів привертання до себе електорату.

Більшість ідентифікованих нами альянсів у промовах політиків актуалізують історично-суспільну тематику. Так, головним слоганом передвиборчої кампанії Д. Трампа, що лунав і продовжує лунає майже у кожній його промові, є *“America First”*. Д. Трамп одразу заявив, що «Америка понад усе» – це головний принцип роботи його адміністрації. До Д. Трампа чимало американських політиків і суспільних діячів вживали цей слоган. Вважається, що першим з них був 28-й Президент США В. Вільсон, який у своїй політиці позиціонував США як світового лідера та пропагував «здоровий націоналізм», миротворчість і невтручання США у воєнні конфлікти. Утім у випадку Д. Трампа політика націоналізму приймає зовсім інші форми, а також йому все частіше закидають звинувачення щодо ізолювання США від світу.

Задля актуалізації образу величної країни та мотивування американців до нових звершень, які стають можливими під час його президентства, у своєму зверненні до народу Д. Трамп звертається до образу «Американської мрії»:

(1) *“We’re lifting up forgotten communities, creating exciting new opportunities, and helping every American find their path to the American dream. The dream of a great job, a safe home and a better life for their children”* (President Trump’s speech to the UN General Assembly, 19.09.2017).

Джерелом походження вислову вважають роботу Джеймса Труслоу Адамса *“Epic of America”* (1931), у якій зазначається, що американська мрія – це країна, де життя кожного буде кращим та багатшим незалежно, а можливості – безмежними, незважаючи на соціальний статус чи походження. Американська мрія – це сукупність ідеалів свободи та відкритих можливостей для всіх, які базуються на вірі у безмежні можливості США та її виняткову роль у світі. Саме такі перспективи, за твердженням Д. Трампа, відкриваються для американського народу в межах його президентства, причому акценти розставляються ним дуже чітко: Американська мрія – це фінансова забезпеченість (*great job*), національна безпека (*safe home*) та більш високий рівень соціального забезпечення (*better life*).

Не менш альянзивним є й мовлення Президента України Петра Порошенка. Так, в одній зі своїх промов на 73-му засіданні ООН, він зазначив:

(2) *“Ukraine made a sovereign decision to live its way and promote the **Free World** based on democratic*

values and rules” (Statement by President of Ukraine, 19.04.2018).

Термін «вільний світ» виник за часів Другої світової війни на позначення країн антигітлерівської коаліції, що несли із собою «звільнення». Під завісу Другої світової війни та за часів холодної війни «вільним світом» вважалися вже суверенні демократичні країни (насамперед США та країни Західної Європи), яким протиставлялися держави з авторитарним комуністичним режимом (зокрема, Радянський Союз), де люди були позбавлені основних прав та свобод. Через використання альянсів П. Порошенко імпліцитно наголошує на історико-політичній «переорієнтації» України до розбудови її нового європейського майбутнього, на звільненні з-під впливу Росії, сучасний режим якої вважає недемократичним.

Іншим пропагандистським слоганом часів Другої світової війни був *We Can Do It!* («Ми це можемо!»). Він з’явився в США на мотиваційному плакаті, призначеному піднімати моральний дух робітників. У той період історії жінки були головною робочою силою країн. Вся відповідальність за розвиток країн лежала на жіночих плечах. Саме тому на плакаті із цим гаслом зображена жінка, жінка – рушій прогресу. Плакат разом із гаслом неодноразово використовувався в агітаційних матеріалах деяких американських політиків, проте й політики з інших країн не цураються використовувати слоган, особливо жінки. Так, на одному зі з’їздів Консервативної партії Т. Мей зазначила:

(3) *“And united, we can do great things... Only we can do it”* (Theresa May’s conference speech, 05.10.2016).

Через використання такої альянсів жінка-політик позиціонує себе як самодостатню, сильну та вольову особу, байдуже, що «слабкої статі», яка здатна об’єднати та очолити уряд, перед яким покладено цілі стабілізації економіко-політичного життя країни. Водночас Т. Мей вдало апелює не до індивідуалізації, а до необхідної спільності зусиль.

Колишній Президент США Б. Обама у своїх промовах також вдається до альянзивності. Так, зокрема, під час виголошення своєї другої інавгураційної промови Б. Обама апелює до подій минулого століття, у фокусі яких були проблеми захисту людських, зокрема жіночих прав, прав афроамериканців та прав соціальних меншин:

(4) *“We, the people, declare today that the most evident of – that all of us are created equal – is the star that guides us still; just as it guided our forebears through **Seneca Falls, and Selma, and Stonewall;** just as it guided all those men and women, sung and unsung, who left footprints along this great Mall, to hear a preacher say that we cannot walk alone; to hear a King proclaim that our individual freedom*

is inextricably bound to the freedom of every soul on Earth” (President Barack Obama during the presidential inauguration on the West Front of the US Capitol, 21.01.2013).

Референції до Конференції в Сенека-Фоллз, маршів у м. Сельма та Стоунвольських бунтів вважаємо національно-маркованими алюзіями, які виконують маніпулятивну функцію в організації мовлення через нагадування всім американцям, за що вони боролися протягом століть і мають боротися й далі.

Тематична група релігійних (біблійних) алюзій чітко актуалізується у мовленні Д. Трампа. Незважаючи на те, що Д. Трамп відомий своєю різкою та жорсткою критикою стосовно опонентів чи «ворогів» Америки, майже у кожній промові він згадує Бога, посиляється на Біблію або на слова пастирів, адже вважає американців релігійною нацією й усіляко намагається акцентувати свою духовну єдність з народом Америки:

(5) *“Reverend Graham’s words remind us that prayer has always been at the center of American life, because America is a nation of believers. Right? That’s very true. ... We thank God for the faith of our people. We praise God for the blessings of freedom. And we ask God to forever bless this magnificent land that we all love so much. America, thank you. God bless you. And God bless the United States”* (Remarks by President Trump at the National Day of Prayer, 03.05.2018).

Звернення до алюзій було також виявлене у мовленні чинного Президента Франції Е. Макрона. На 73-му зібранні ООН, виносячи на загальне обговорення питання забруднення навколишнього середовища, він зазначав:

(6) *“By polluting the oceans, not mitigating CO₂ emissions and destroying our biodiversity, we are killing our planet. Let us face it: there is no Planet B”* (Emmanuel Macron’s Speech at the United States Congress, 25.03.2018).

Що саме мав Президент на увазі, згадуючи *Planet B*? Декодування алюзії передбачає звернення до широких фонових знань. Компанія BBC у 2009 р. створила серію відеоепізодів про паралельний світ «Планету Б», де все живе має другий шанс. У своїй промові Е. Макрон підкреслює необхідність нагального вирішення екологічних питань, оскільки в дійсності у людства немає дру-

гого шансу. У такий спосіб алюзія реалізує поєднану функцію, адже спонукає до дискусії.

У своїй промові экс-Прем’єр-міністр Великої Британії Д. Кемерон жорстко критикує недбальство правління Лейбористської партії Великої Британії та використовує логоепістему – «згорнутий» текст відомої британської патріотичної пісні “Land of Hope and Glory”, вбудований у полотно тексту промови:

(7) *“...And that’s why we can say today that it’s this Party that is fighting for all those who were written off by Labour ... it’s this Party that’s for the many not the few ... Yes – the land of despair was Labour ... but the land of hope is Tory”* (David Cameron’s speech to the Conservative Party Conference 2013 in Manchester, 02.10.2013).

Логоепістеми – це особливі етноспецифічні одиниці, це відголоски культури в ідіолекті мовця [1, с. 437], а продукти модифікації логоепістем (*land of despair was Labour*) називають логоепісте-моїдами. Через таке інтертекстуальне включення Д. Кемерон дає народу Великої Британії надію на краще майбутнє, але виключно за умов правління Консервативної партії.

Висновки. Політичні діячі вправно оперують психологічними та стилістичними прийомами для досягнення маніпулятивного ефекту. У площині політичного дискурсу особливий статус надають промовам, і він є виправданим. Проведене дослідження довело, що включення алюзивних одиниць до організації мовлення політиків є одним із дієвих засобів привернення уваги та розстановки акцентів і логічних наголосів. Через «прозорі натяжки» до відомих фактів політики намагаються стати ближчими до реципієнтів повідомлення, знайти більше точок зіткнення і водночас формувати суспільну думку та здійснювати маніпулятивний вплив. Важливість «уроку історії» для кожної сучасної держави постійно підкреслюється політиками через звернення до історично-суспільних алюзій, які домінують у промовах політиків як клас. Крім них, політики звертаються й до національних культурних концептів, до релігійно-міфологічних концептів, до концептів сучасності.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у поліаспектному вивченні актуалізації алюзії в політичному дискурсі з позицій когнітивного підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єгоров О.І., Коломієць Д.В. Логоепістемний простір американської лінгвокультури: генеза та розвиток. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Кропивницький, 2017. Вип. 153. С. 433–438.
2. Дискурс іноземномовної комунікації / К.Я. Кусько та ін. ; за наук. ред. К.Я. Кусько. Львів : Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2002. 494 с.
3. Медвідь О.М., Ізмайлова І.Г. Прагматичні інтерпретації текстів політичного дискурсу. *Вісник Сумського державного університету. Серія Філологія*. 2008. № 1. С. 66–71.
4. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В.П. Горбатенко ; за ред. : Ю.С. Шемчушенка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. 2-е вид., доп. і перероб. Київ : Генеза, 2004. 522 с.

5. Семененко Л.Л. Політичний текст як засіб експлікації потенцій мовного знака. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія «Філологія. Мовознавство». 2015. Т. 253, Вип. 241. С. 87–89.
6. Чернявская В.Е. Дискурс как фантомный объект: от текста к дискурсу и обратно? *Когниция, коммуникация, дискурс*. Серия: Филология : междунар. электрон. сб. науч. трудов. 2011. Вып. 3. С. 86–95. URL: <https://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-no3-2011/cernavskaa-v-e> (дата звернення: 26.08.2020).
7. Швачко С.О., Столяренко В. Категоризація гумору в художньому дискурсі: типологічні аспекти. *Матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів гуманітарного факультету* : конф., присвяч. Дню науки в Україні та 60-річчю СумДУ, 21–25 квітня 2008 р. Суми : Сумський державний університет, 2008. Ч. 1. С. 82–83.
8. Шевченківська енциклопедія : в 6 т. Т. 1 : А–В / НАН України, Ін-т літератури ім. Т.Г. Шевченка ; редкол. : М.Г. Жулинський (голова) та ін. Київ, 2012. 744 с. URL: <http://shevchcycl.kiev.ua/statt-pro-literaturnu-ta-malyarsku-tvorchst/77-alyuzya.html> (дата звернення: 26.08.2020).
9. Ярема О.Б. Аллюзії в текстах британської художньої літератури : лінгво-статистичний аспект (на матеріалі творів модерністів) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2016. 235 с.
10. Kristeva J. Word, Dialogue and Novel. *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art* / edited by Leon S. Roudiez ; translated by T. Gora, A. Jardine, Leon S. Roudiez. New York : Columbia University Press, 1980. Pp. 64–91.

REFERENCES

1. Yehorova, O.I., Kolomijecj D.V. (2017). Loghoepistemnyj prostir amerykanskoji linghvokultury: geneza ta rozvytok [Logoepistemic space of American linguoculture: genesis and development]. *Naukovi zapysky. Serija: Filologichni nauky*, Vol. 153, pp. 433–438.
2. Kusjko, K.Ja. (ed.) (2002). *Dyskurs inozemnomovnoji komunikaciji* [Discourse of foreign communication]. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].
3. Medvidj, O.M., Izmajlova, I.Gh. (2008). Pragmatychni interpretaciji tekstiv politychnogho dyskursu [Pragmatic interpretation of texts of political discourse]. *Visnyk Sumsjkogho derzhavnogho universytetu. Serija Filologhija*, No. 1, pp. 66–71.
4. Shemchushenko, Ju.S., Babkin, V.D., Ghorbatenko, V.P. (eds.). (2004). *Politologhichnyj encyklopedychnyj slovnyk* [Political science encyclopedic dictionary]. Kyiv: Gheneza [in Ukrainian].
5. Semenenko, L.L. (2015). Politychnyj tekst jak zasib eksplikaciji potencij movnogho znaka [Political text as a means explication of potential linguistic signs]. *Naukovi praci Chornomorsjkogho derzhavnogho universytetu imeni Petra Moghyly kompleksu "Kyjevo-Moghyljansjka akademija"*. Serija "Filologhija. Movoznavstvo", Vol. 153, No. 241, pp. 87–89.
6. Chernyavskaya, V.E. (2011). Diskurs kak fantomnyy objekt: ot teksta k diskursu i obratno? [Discourse as phantom object: from text to discourse and back?]. *Kognitsiya, kommunikatsiya, diskurs. Seriya: Filologiya* [Cognition, communication, discourse. Series: Linguistics] (electronic journal), Vol. 3, pp. 86–95. Retrieved from: <https://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-no3-2011/cernavskaa-v-e>.
7. Shvachko, S.O., Stoljarenko, V. (2008). Kateghoryzacija ghumoru v khudozhnjomu dyskursi: typologhichni aspekty [Humor categorization in artistic discourse: typological aspects]. *Materialy naukovo-teoretychnoji konferenciji vykladachiv, aspirantiv, spivrobotnykiv ta studentiv ghumanitarnogho fakuljtetu* (Sumy, April 21–25, 2008), Sumy: Sumy State University, pp. 82–83.
8. Zhulynskij, M.Gh. (ed.) (2012). *Shevchenkivsjka encyklopedija* [Shevchenko's encyclopedia]. Kyiv. Retrieved from: <http://shevchcycl.kiev.ua/statt-pro-literaturnu-ta-malyarsku-tvorchst/77-alyuzya.html>.
9. Jarema, O.B. (2016). Aljuziji v tekstakh brytansjkoi khudozhnjoji literatury: linghvo-statystychnyj aspekt (na materialy tvoriv modernistiv) [Allusion in the texts of British fiction literature: linguistic and statistical aspects (on the material of modernists' works)] (PhD Thesis), Zaporizhzhja: Zaporizhzhia National University.
10. Kristeva, J. (1980). Word, Dialogue and Novel. *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art*. New York: Columbia University Press, pp. 64–91.